

УДК 314.32

Ценклер Н.І.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Ужгородського торговельно-економічного інституту
Київського торговельно-економічного національного університету*

НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті розглянуто сутність та основні напрями трансформації регіональної економіки в умовах євроінтеграції. Проаналізовано теоретичне підґрунтя економічного розвитку регіону в умовах євроінтеграційних процесів. Виділено та детально охарактеризовано п'ять основних напрямів трансформації економіки регіону – структурної, територіальної, інноваційної, управлінської та соціально-культурної.

Ключові слова: економіка регіону, трансформація, напрям, євроінтеграція.

Ценклер Н.И. НАПРАВЛЕНИЯ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

В статье рассмотрены сущность и основные направления трансформации региональной экономики в условиях евроинтеграции. Проанализированы теоретические основы экономического развития региона в условиях евроинтеграционных процессов. Выделены и подробно охарактеризованы пять основных направлений трансформации экономики региона – структурной, территориальной, инновационной, управленческой и социально-культурной.

Ключевые слова: экономика региона, трансформация, направление, евроинтеграция.

Tsenkler N.I. DIRECTIONS OF TRANSFORMATION OF REGIONAL ECONOMY IN TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION

The article deals with the essence and main directions of transformation of regional economy in terms of European integration. Theoretical basis for regional economic development in terms of European integration processes is analyzed. Five main directions of transformation of regional economy – structural, territorial, innovation, management and socio-cultural, are selected and described in detail.

Keywords: economics regional, transformation, direction, European integration.

Постановка проблеми. В умовах активізації глобалізаційних процесів розвиток окремого регіону чи держави не можна розглядати у відриві від сучасних процесів розвитку світової економіки. Починаючи з другої половини ХХ століття, домінуючим напрямом міжнародних економічних відносин стала міждержавна інтеграція, особливо в рамках окремих історично сформованих макрорегіонів, серед яких важливе місце посідає Європа. Вплив європейської економічної інтеграції охоплює не лише країни – члени Європейського Союзу, але й більшість суміжних держав, з-поміж яких стратегічне значення належить Україні. Можливості, виклики та загрози, з якими стикається національна економіка в умовах євроінтеграційних процесів, зумовлюють щоразу більш прискіпливу увагу як політиків та громадських діячів, так і науковців до проблем трансформації різних секторів економіки та регіональних суспільних систем за прогресивними моделями розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи дослідження трансформації економіки регіону розглядаються у працях Ю. Гаджієва, В. Гусарової, Б. Данилишина, М. Долішнього, О. Жижор, Т. Качали, Н. Кузьминчук, В. Мікловди, В. Паппа, Л. Шевчук, І. Школи та інших українських і зарубіжних науковців. Автори головним чином узагальнюють та аналізують сучасні наукові теорії і концепції, роблячи припущення про можливість їх застосування у вітчизняній економічній науці та практиці.

Варто також виокремити науковий напрям, що представлений працями як економістів, так і юристів та політологів, і розглядає передумови та проблеми перебігу євроінтеграційних процесів на різних ієрархічних рівнях. Зокрема, у цьому контексті слід згадати праці українських вчених Є. Кіш, Є. Коваленко, О. Ковальнової, Ю. Макогона, Є. Медведкіної, Л. Самосьонка, С. Черватога та ін. В окремих роботах звертається також увага на регіональний аспект європейської інтеграції, однак основні теоретичні

узагальнення присвячені питанням міждержавних інтеграційних процесів.

Аналіз результатів сучасних досліджень, що стосуються проблем економічного розвитку регіонів в умовах євроінтеграції, свідчить про недостатню розробленість та загалом неконсолідованість теоретико-методичних розробок у цьому напрямі. Очевидною є необхідність глибшого вивчення євроінтеграційних процесів на регіональному рівні та оцінки їхнього впливу на соціально-економічний розвиток регіонів.

Метою статті є виокремлення стратегічних напрямів трансформації економіки регіону в умовах активізації євроінтеграційних процесів. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення низки завдань: узагальнення та подальший розвиток наукових підходів до дослідження євроінтеграційних процесів та трансформації регіональної економіки; виділення та характеристика основних напрямів трансформації економіки регіону, а також розробка висновків і рекомендацій.

Виклад основного матеріалу. У сучасному розумінні євроінтеграцію варто розглядати як сукупність процесів, перебіг яких на усіх просторових рівнях (від локального і до макрорегіонального) зумовлює зміцнення соціально-економічних, політичних та культурних зв'язків між країнами Європи.

Парадигма євроінтеграції містить такі основні положення:

- формування знань про природу та сутність європейської інтеграції, специфіку функціонування ЄС;
- подолання психологічного пострадянського бар'єру суспільної думки стосовно нової системи Європейських координат й інтеграційних перспектив;
- створення проєвропейської більшості у суспільстві;
- забезпечення необхідних знань та навичок щодо розуміння цілей інтеграції і ЄС державними службовцями;
- всебічна підтримка євроінтеграційної політики уряду суспільством;

- набуття знань про ЄС та виховання молодих людей у дусі спільних європейських цінностей та ідеалів;
 - всебічне інформування широкого кола громадськості з питань інтеграції [4, с. 211-212].

У сучасній українській науці поширений політологічний підхід у трактуванні євроінтеграційних процесів, який розглядає їх дещо однобоко. Для прикладу, як зазначає Є. Кіш, у ході аналізу європейської інтеграції необхідно виходити з такого положення, що політичні відносини утворюють найважливішу підсистему системи міжнародних відносин з власною структурою, функціями, процесом розвитку. Одна із найголовніших функцій цієї підсистеми полягає у синтезі, детермінації та відображенні всіх інших видів відносин, які виступають як самостійні підсистеми в системі міжнародних відносин [3, с. 106]. Водночас, з огляду на економічний генезис більшості сучасних складових євроінтеграції, акценти, на наш погляд, мають бути зміщені на соціально-економічну інтеграцію, яка превалює і серед сучасних напрямів співпраці суб'єктів європейських міждержавних об'єднань.

З урахуванням того, що процес міждержавної інтеграції у рамках Європейського Союзу уже пройшов етап інституціоналізації, а подальше розширення цієї міжнародної організації потребує вирішення низки складних соціально-політичних проблем і не є реальним у найближчій перспективі, на сучасному етапі варто наголошувати власне на ролі міжрегіонального транскордонного співробітництва, яке є наразі оптимальним шляхом активізації економічного розвитку ключових регіонів держави.

Теоретичне підґрунтя економічного розвитку регіону в умовах євроінтеграційних процесів, на наш погляд, має базуватися на використанні положень низки сучасних теорій регіональної економіки, які можна об'єднати у три групи:

1. Неокласичні теорії регіонального зростання (Дж. Бортс, Р. Соллоу, Т. Сван, Х. Зіберт, Р. Хол, Ч. Джонс та ін.). В основі цих теорій лежать основні принципи виробничої функції у міжрегіональній інтеграції та збалансованому розвитку регіонів в умовах вільної конкуренції. До складу чинників регіонального економічного розвитку включені традиційні виробничі і транспортні витрати, а також соціальні, політичні і географічні чинники. Представники неокласичних теорій вважали, що з часом має відбутися згладжування відмінностей у темпах економічного розвитку регіонів через під дією комплексу чинників.

2. Кумулятивні теорії регіонального економічного розвитку (Г. Мюрдаль, А. Хіршман, Ф. Перру, Дж. Фрідман, Х. Річардсон, Т. Гегерstrand, Х. Гірш та ін.). На передній план у цих теоріях виходять процеси, початок яких є умовою для наступного розвитку, а їх кінцевий результат переважає початковий імпульс. У процесі інтеграції не відбувається вирівнювання економічного розвитку регіонів, а лише зближення між ними [1, с. 12-15].

3. Сучасні концепції інноваційного розвитку (Ф. Хайек, П. Друкер та ін.). Описують і аналізують розвиток регіонів та їх інтеграцію з позицій економіки знань та інформаційного суспільства. Вирішальна роль у процесах міжрегіональної інтеграції відводиться в нових умовах інституційним основам суспільства – формальним (законодавча база) і неформальним (усталені правила, звичаї, традиції, норми поведінки, мораль). Вагому роль в інтеграційних процесах відіграє інноваційний розвиток регіонів [2, с. 112].

З точки зору практичного втілення описаних теорій, на сучасному етапі необхідне застосування комплексного підходу. Як слушно зазначає Є. Коваленко, з метою визначення умов інтенсифікації євроінтеграційних процесів необхідно зіставити положення різних теоретичних підходів щодо таких проблем, як поглиблення політичної взаємодії суб'єктів євроінтеграційних процесів, співробітництва зміцнення європейського простору безпеки, зменшення політичних та економічних ризиків процесу розширення ЄС [4, с. 211].

Важливою, з огляду на специфіку сучасного етапу розвитку світової економіки, проблемою є оптимальне врахування при регулюванні інтеграційних процесів структурних трансформацій у регіональній економіці. Адже, як зазначає В. Папп, для сучасної економіки регіонів розвинених країн характерні швидкі зміни структурної моделі, що об'єктивно пов'язано з науково-технічним прогресом, істотними змінами в міжнародному обміні і кооперації, безперервністю економічних процесів і довгостроковим характером інвестицій. Реальне врахування цих факторів вимагає розвитку методологічного апарату вивчення структурних зв'язків для того, щоб вчасно реагувати на зміну умов і проводити необхідну адаптацію структури регіональної економіки до мінливої кон'юнктури ринку, а також визначати вплив структурних змін на економічний розвиток [6, с. 35].

Євроінтеграційні процеси можна трактувати і як макрорегіональний вимір економічної інтеграції загалом. Водночас варто взяти до уваги, що процеси європейської інтеграції охоплюють також нижчі ієрархічні рівні (державний, регіональний та локальний) і мають особливо інтенсивний характер, не обмежуючись лише соціально-економічною сферою. З огляду на це, а також на прогресивний характер тенденцій економічного розвитку країн Європейського Союзу, можемо констатувати інноваційний характер європейської інтеграції.

Відповідно до об'єктів інтегрування інноваційна інтеграція може відбуватися на таких рівнях:

- мікроекономічному (інтегрування здійснюється шляхом прямих зв'язків підприємств, установ і організацій, що беруть участь в інноваційній діяльності, та окремих індивідуумів);
- мезоекономічному (на рівні окремих галузей економіки та/або окремих регіонів країн, що інтегруються);
- макроекономічному (національні інноваційні системи інтегруються задля реалізації міжнародних інтеграційних проектів, програм, угод і домовленостей у галузі інноваційної діяльності);
- мегаекономічному (на рівні регіонів світу або між такими регіонами із створенням наднаціональних інноваційних систем та систем управління ними) [5, с. 46; 7, с. 56; 8, с. 10].

Очевидно, що економічний розвиток регіону в умовах євроінтеграції слід розглядати саме на мезоекономічному рівні. Тим не менш внутрішня структура інноваційного розвитку регіональної економіки при такому підході має бути достатньо диференційованою і містити систему просторових форм інноваційної діяльності.

З огляду на вищевикладені міркування, можемо виділити 5 основних напрямів трансформації економіки регіону в умовах євроінтеграції.

1. Структурна трансформація. Полягає в оптимізації галузевої структури економіки регіону з акцентом на види економічної діяльності, що є пріоритетними із точки зору транскордонної співпраці.

З урахуванням сучасних тенденцій трансформації галузевої структури економіки розвинених країн Європи, очевидно, найперспективнішими складовими економіки регіону повинні бути торгівля, транспорт та туризм як найбільш динамічні види економічної діяльності.

2. Територіальна трансформація. Просторове розміщення суб'єктів економічної діяльності у класичних умовах регіонального розвитку базується, як відомо, на особливостях розташування джерел сировини, концентрації споживачів, а також проляганні основних транспортних магістралей. В умовах євроінтеграції до наведеного переліку додається ще один – макро-регіональні фактори розміщення продуктивних сил. Іншими словами, дія факторів розміщення суб'єктів економічної діяльності не обмежується державними кордонами і може суттєво активізуватися у результаті транскордонного співробітництва на територіях, які за звичайних умов функціонували в економічній системі регіону були периферійними та депресивними. Територіальні трансформації економіки регіону в умовах євроінтеграції також пов'язані із закономірним поєднанням двох протилежних за змістом, але взаємодоповнюваних процесів – територіальної концентрації та диференціації економічної діяльності.

3. Інноваційна трансформація. Полягає в активізації інноваційних процесів у економіці регіону із широким залученням іноземних інвестицій, у тому числі технологічних. Активізація інноваційної діяльності в окремих економічних центрах регіону може зумовити необхідність формування регіональних інноваційних кластерів або вільних економічних зон і створення максимально комфортних умов для міжнародної співпраці у науково-технічній та інноваційній сфері.

4. Управлінська трансформація. Пов'язана із зміною засобів та методів регулювання як економікою регіону, загалом, так і окремими галузями, управління підприємствами, спеціальними економічними зонами, кластерами тощо. Сутність трансформації систем управління у контексті євроінтеграції полягає насамперед у їх переорієнтації з інтересів держави (центру) на інтереси регіональні та локальні. Іншими словами, євроінтеграційні процеси зумовлюють необхідність децентралізації управління економічною сферою у державі та регіоні. Органи місцевого самоврядування і навіть самі підприємства повинні отримати можливість вільно здійснювати міжнародні економічні контакти. Отже, система налагодження, формалізації та реалізації ділових контактів з іноземними партнерами має бути максимально спрощеною.

5. Соціально-культурна трансформація. Нівелювання кордонів у рамках європейського економічного простору неминуче має призвести до ліквідації бар'єрів і у соціально-культурній сфері. Більше того, вплив сучасних глобалізаційних процесів часто зумовлює випереджаючі темпи соціально-культурної глобалізації, що поширюється через засоби масової інформації, у порівнянні з економічною та політичною. Формування «європейської ментальності» та «європейського способу життя» у межах регіону відтак є важливою передумовою економічних трансформацій, адже, як свідчать результати сучасних наукових досліджень, в умовах поширення економіки знань акцент розуміння економічних процесів по-

ступово зміщується від держави, регіону, галузі до окремої особистості (споживача, працівника).

Розмістивши напрями трансформації економіки регіону в умовах євроінтеграції у класичному порядку, хочемо наголосити власне на провідній ролі останньої складової трансформації, без якої усі інші будуть поверхневими та неефективними.

Окреслені нами напрями трансформації економіки регіону, безумовно, будуть відрізнятися залежно від розташування конкретного регіону та особливостей його економічного розвитку. Водночас, враховуючи екстериторіальний характер процесів сучасної міждержавної економічної інтеграції, прикордонне чи центральне розташування регіону не є надто важливим у контексті його залучення до євроінтеграційних процесів. Однак, без сумніву, прикордонні регіони володіють у цьому разі особливо високим потенціалом економічного зростання. На наш погляд, при формуванні стратегії трансформації економіки регіону в умовах євроінтеграційних процесів особливу увагу також потрібно звертати на можливості транскордонної співпраці із суміжними регіонами сусідніх держав Європейського Союзу.

Висновки. Отже, сучасні економічні дослідження розвитку економіки регіонів, на нашу думку, мають базуватися на теоретичних здобутках неокласичних та кумулятивних концепцій регіонального зростання та методології інноваційного розвитку. Обґрунтування та ефективна реалізація основних напрямів трансформації регіональної економіки в умовах євроінтеграції можливі лише за умови консолідації зусиль науковців, політиків, представників бізнесу та громадських організацій. Необхідною також є розробка стратегій розвитку регіонів в умовах активізації євроінтеграційних процесів у поєднанні із формуванням дієвих систем контролю за їх реалізацією.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гаджиев Ю.А. Неоклассические и кумулятивные теории регионального экономического роста и развития / Ю.А. Гаджиев // Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета. – 2008. – № 1. – С. 6-23.
2. Гусарова В.Ю. Ретроспектива экономической теории инновации / В.Ю. Гусарова. – М. : Центр экономики и маркетинга, 2001. – 533 с.
3. Кіш Є. Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції / Є. Кіш // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6(9). – С. 103-114.
4. Коваленко Є.О. Концептуально-методологічні засади аналізу євроінтеграційної політики / Є.О. Коваленко // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Запоріжжя, 2008. – Вип. 32. – С. 210-219.
5. Макогон Ю. Стратегія інноваційного розвитку України в контексті інтеграції в Європейський Союз / Ю. Макогон, Е. Медведкіна // Журнал європейської економіки. – 2008. – Т. 7 (№ 1). – С. 45-59.
6. Папп В.В. Структурування економіки в регіональних суспільних системах: теорія, методологія, практика / В.В. Папп. – Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2007. – 71 с.
7. Самосьонко Л.М. Теоретичне підґрунтя інноваційної інтеграції / Л.М. Самосьонко // Економічний часопис – XXI : науковий журнал. – К., 2012. – № 11-12(1). – С. 9-11.
8. Череватий С.В. Розвиток ідеї європейської інтеграції та її значення для України / С.В. Череватий // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2010. – Вип. 19. – С. 358-366.